

HISTORIEN OM
**NORRA LATIN
& FOLKETS HUS**

NORRA BANTORGET

Så sent som 1850 bestod den plats som idag utgör Norra Bantorget av ogenomträngliga snår, dy och sly. Området kallades för barnhusängen eller "Barnhusdyn" eftersom det ägdes av Barnhusdirektionen, vars uppgift var att ta hand om socialt utsatta människor. Denna sumpmark kantades av två fängelser som låg där Folkets Hus nu ligger. Det var Stockholms läns cellfängelse och den ökända och fallfärdiga kvinnoanstalten "Spinnhuset" samt Tukthus och Smedjegårdsfängelset. Här fick bland andra stadens prostituerade sitta vid spinnrockarna som straffarbete. Mitt emot fängelseområdet, där Norra Latin senare

kom att uppföras, låg en lummig lustpark i engelsk stil och en köksträdgård som Svenska Trädgårdsföreningen anlade 1830.

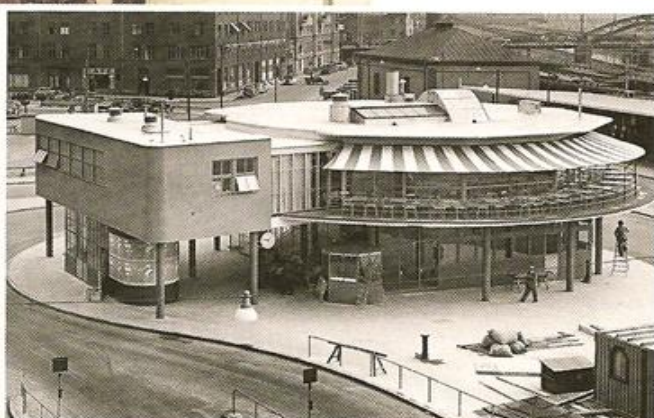
För tillkomsten av Norra Bantorget spelade järnvägsbygget en avgörande roll. 1866 öppnades sträckan Stockholm-Uppsala på Norra stambanan för tågtrafik, och i anslutning till denna ville man ha ett salutorg. 1867 var det nya torget färdigt och döptes till Norra Bantorget. Någon ordentlig handel kom dock aldrig igång, istället kom torget att bli Stockholms motsvarighet till Röda torget i Moskva, startpunkten för alla i majdemonstrationer sedan 1902, och arbetarrörelsens absoluta centrum.

Demonstrationen på Norra Bantorget i Stockholm 1 maj 1902.

Rösträttsdemonstration på Norra Bantorget i Stockholm.

Holger Bloms Rotunda - den nya busstationen vid Norra Bantorget.

FOLKETS HUS

"Man vet att detta "hus" egentligen är ett palats – det är endast folket, som har råd att bygga sådana palats: de stora får ju avyttra sina", skrev en tidning om det första Folkets Hus.

Men i själva verket hade inte arbetarrörelsen råd med sitt "palats". När Folkets Hus var färdigbyggt befann sig hela projektet i en rejäl ekonomisk knipa. Med frivilliga insatser hade man bara samlat in 160 000 kronor, vilket i stort sett enbart räckte till köpet av tomten och en del "festiviteter". Byggbasen Knut Tengdahl hade skäl att vara rejält bekymrad. Då kom hjälp från oväntat håll – från "Stora Bryggeriet" som ägdes av familjen Wallenberg och Ernest Thiel. Stora Bryggeriet överlämnade en gåva på 100 000 kronor i aktier mot löfte om att aktierna inte fick säljas, och att arbetarrörelsen gjorde propaganda för bryggeriets öl. Detta väckte förstås ont blod, och tre år senare ingick Folkets Hus en överenskommelse med övriga

bryggerier, ett avtal som gick ut på att Folkets Hus skulle få 120 000 kronor av dem för att kunna återlämna aktierna till "Stora Bryggeriet". Mot detta beslut reserverade sig Tengdahl. Han fann detta vittna om otacksamhet mot ett företag som räddat Folkets Hus i en situation då inte ens styrelsen trodde att det skulle kunna överleva.

HAMNARBETAREN – EN STATY OCH SYMBOL

Det var inte bara familjen Wallenberg som hjälpte arbetarrörelsen med Folkets Hus, det gjorde även bankiren och konstsammlaren Ernst Thiel, samt direktör Olof Aschberg. Det var bland annat genom Ernest Thiels inblandning som C Meuniers välkända staty *Hamnarbetaren*, själva symbolen för svensk arbetarrörelse, hamnade i Folkets Hus ägo. Thiel hade sett Richard Berghs tavla *Riddaren och jungfrun* på en utställning och

VIKTIGA ÅRTAL

- 1901 invigdes det ursprungliga Folkets Hus
- 1935 Sven Markelius skisser till ett nytt Folkets Hus klara
- 1960 invigs dagens Folket Hus
- 1960 Stadsteatern flyttar in
- 1963 Folkets hus helt färdigbyggt
- 1990 Stadsteatern flyttar vidare till Kulturhuset

TILL VÄNSTER: Det första Folkets Hus började byggas i mars 1900 och stod färdigt redan till julen 1901, arkitekter var Ullrich och Hallqvist.

OVAN: Arkitekten Sven Markelius fick uppdraget att rita ett nytt Folkets Hus. 1935 presenterar han de första ritningarna, men det skulle dröja till 1955 innan bygget kom igång. I juni 1960 invigdes dagens Folkets Hus som då hade blivit betydligt dyrare än vad som var tänkt från början.

ville gärna köpa den, men dessvärre var tavlan redan skänkt av konstnären till Folkets Hus – där den kom att hänga mörkt och illa. Thiel övertalade Richard Berg att föreslå en byteshandel med Folkets Hus. Om han, Thiel, fick tavlan så skulle han bekosta en ännu större och finare tavla till Folkets Hus. Detta gick styrelsen med på men man kunde inte komma på ett bra motiv till tavlan. Tiden gick och Thiel fick vänta på sin tavla. Slutligen kom konstnären Richard Berg på att Thiel kunde få tavlan om han lät uppsätta en avgjutning i brons av AC Meuniers kända staty *Hamnarbetaren*. Denna byteshandel godkändes och den nionde oktober 1907 anlände *Hamnarbetaren* till Folkets Hus. Själva avtäckningen av statyn blev dock inte någon lysande föreställning. Kassören tyckte nämligen det var synd att statyn stod där insvept i ett skynde dag ut och dag in, och drog sålunda av det själv en morgon.

Sagostunderna i gamla Folkets Hus blev snabbt populära. De lanserades 1906 efter en modell från Folkets Hus i Malmö. Barnen fick lyssna till tal, körsång och musik – och så sagor förstås. Här är de artigt uppställda för fotografering i stora A-salen.

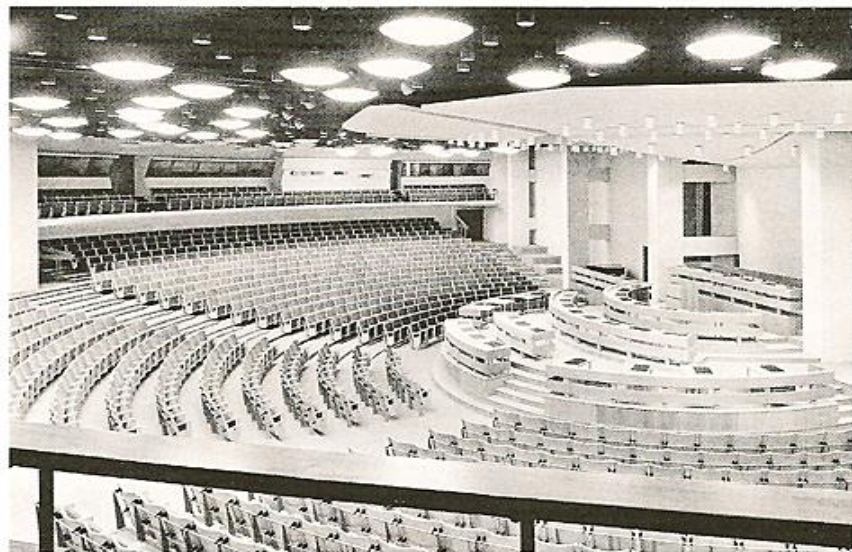
"Folkets Hus ska vara folkets vardagsrum, och det ska vara lika fint som vardagsrummet hemma"

Grundtanken bakom Folkets Hus

TILL VÄNSTER: Statyn *Hamnarbetaren* av Constantin Meunier kom till Folkets Hus 1907 tack vare bankiren Ernst Thiel. Statyn är resultatet av en byteshandel där Ernst Thiel fick tavlan *Riddaren och jungfrun* av Richard Bergh mot att han lät göra en avgjutning av den kända statyn som skulle symbolisera den svenska arbetarrörelsen. *Hamnarbetaren* står i dag i Norra Latins trädgård mot Barnhusgatan.

OVAN: Några av de byggnadsarbetare som byggde det första Folkets Hus som stod klart 1901.

När nya Folkets Hus stod klart 1960 var det norra Europas största konferensanläggning. Kongresshallen rymde då som nu närmare 1400 personer och många stora kongresser och konferenser har genomförts i den välbekanta byggnaden vid Norra Bantorget.

FOLKETS HUS VÄXER UR LOKALERNA

Redan 1917 hade Folkets Hus vuxit ur lokalerna. Aktiviteterna var så många att det blivit för trångt. För att lätta på trycket köpte man de intilliggande fastigheterna, Wallingatan 21 och Barnhusgatan 12, men man diskuterade redan då att bygga ett helt nytt Folkets Hus. Under 1930-talet skissade den välkända arkitekten Sven Markelius på hur detta skulle kunna byggas, och vilka tomter som ytterligare behövde köpas. 1935 låg skisserna klara, men andra världskriget kom emellan och projektet sköts på framtiden. Under senare delen av 40-talet fortsatte man att köpa in nya fastigheter i kvarteret i väntan på bygg- och rivningstillstånd.

SKÅDESPEL TILL FOLKET!

I det ursprungliga Folkets Hus hade A-salen utrustats till scen. Man skulle ha både bröd och skådespel åt folket. Oscar Wennersten blev teaterns legendariske ledare under många år. Till hans förtjänster hör hans satsning på August Strindberg som gjort fiasko på Intima Teatern och behövde en ny scen.

Wennersten förbarmade sig över Strindberg under många år trots att pjäserna gick med förlust. Det hör förstås till saken att Strindberg hade mycket måttliga krav på arvdenas summor.

Senare, under trettio- och fyrtio-talet, kom scenen främst att visa lättare folklustspel. Karl-Gerhard, Nils Poppe och Sigge Fürst är tre stora namn som "passerat revy" på Folkets Hus scen.

EUROPAS STÖRSTA KONFERENSANLÄGGNING

Dagens Folkets Hus byggdes under 1950-talet i tre etapper. Den 18 juni 1960 hölls den första invigningen, men färdigbyggd blev det först tre år senare. Det var 28 000 kvadratmeter stort och inrymde en kongresshall för närmare 1400 personer, vidare två salar för 280 respektive 180 personer, 14 konferensrum, tretton kontorsvåningar, parkeringsplats, restauranger, bankettsal, café, bowlinghall och teater. Det nya Folkets Hus var på 1960-talet norra Europas största konferensanläggning.

KONSTEN I FOLKETS HUS

Folkets Hus stora konstsamling omfattar väggmålningar, statyer och porträtt från senare tid samt en del konstverk från det gamla Folkets Hus. Längs granitfasaden löper en baldakinramp med smidda kopparsymboler för teatern, det internationella arbetet och restaurangrörelsen.

Mitt i byggnaden, runt Kongresshallens väggar, sitter en 500 m² stor Chamotte-relief av Signe Persson-Melin och An-

Nils Poppe och Emy
Ovander i Folkets Hus
nyårsrevy 1935.

Folkets Hus mest spektakulära konstverk är den 500 kvm stora relief som löper längs väggarna utmed kongresshallens foajé. Den är gjord av Signe Persson-Melin och Anders Liljefors. Här finns också de tre hjulen; Sven Ljungbergs skildring av arbetarrörelsens historia. I hjulens nav finns porträtt av August Palm, Hjalmar Branting och Per Albin Hansson.

ders Liljefors. På motsatta väggen hänger "de tre hjulen", Sven Ljungbergs väggmosaik av arbetarrörelsens historia. Även verk av Albin Amelin, Sven X:et Erixson och Bror Hjort återfinns i konstsamlingen. Byggnaden smyckas också av en rad skulpturer, byster och reliefer.

STADSTEATERN OCH DANSENS HUS

1960 flyttade Stockholms Stadsteater in i Folkets Hus där den kom att stanna i trettio år. De flesta av Sveriges kända skådespelare har framträtt på denna scen; Monica Zetterlund, Gösta Ekman, Philip Zandén med flera.

1990 flyttade Stadsteatern till Kulturhuset vid Sergels Torg och lämnade plats åt den moderna dansen som behövde en fast scen och ett centrum; Dansens hus flyttade in 1991. Och dansscenen är en av de bästa i världen – i alla fall om man får tro den berömda koreografen Merce Cunningham som gästspelade här 1991.

DISKODANS OCH KONFERENS

I Folkets Hus finns dessutom nattklubben Le Bon Palais som drivs av Stureplansgruppen. De äger även Stockholm City Conference Centre som svarar för event- och konferensverksamheten i Folkets Hus och Norra Latin.

*"Vid invigningen den 3 september 1880
höll ärkebiskopen invigningstalet och
kung Oscar II var närvarande"*

NORRA LATIN

Drottning Kristinas gymnasium på Riddarholmen hade blivit på tok för litet på 1800-talet och Stockholm stod utan läroverk. Till och med lilla Västerås hade ett större läroverk än landets huvudstad, så när Norra Latin byggdes satsade staden ordentligt. Tomten vid Norra Bantorget köptes 1872 av Barnhusdirektionen för 300 000 kronor trots att man kunde ha fått en annan tomt, åtta minuter längre bort från centrum för 30 000 kronor. Dåtidens mest berömda arkitekt, Hugo Zettervall, anlätades. Han ritade och uppförde skolan i palatsliknande nyrenässansstil. Totalt kom kostnaden för tomt, byggnad och inredning att överstiga 1 135 000 kronor.

OSCAR II INVIGDE

Vid invigningen den 3 september 1880 höll ärkebiskopen invigningstalet och kung Oscar II var närvarande. Kungen visade för övrigt länge ett stort intresse för skolan. Många av lärarna hade nog varit tacksamma för ett något blygsammare engage-

mang. Oscar II kom nämligen inte bara ofta oanmäld på besök, han stegade dessutom rakt in i klassrummen och hade synpunkter på undervisningen.

Norra Latin var länge en överklasskola trots att det inte från början var meningen att den skulle bli det. Förklaringen till dess "förnämlighet" var främst dess läge. I city bodde mest storborgare och ämbetsmän. Så småningom började dock skolan att ta in gossar från andra stadsdelar, men mycket länge var det fint att vara norra latinare, eller som tv-journalisten Lars-Gunnar Björklund skriver i boken "En skola för livet": "Arbetspojkar från övre Norrmalms ghetton var lika sällsynta på Norra Latin som tse-tse-flugor i Nordpolen. Men in kom vi. Inte i en strid ström, utan fast mer som undantag som bekräftade regler".

FLICKOR PÅ PLATS FÖRST 1961

År 1918 föreslogs det att Norra Latin skulle bli ett samlyceum, öppet även för flickor, men trots att förslaget godkändes skulle

det dröja ända till 1961 innan flickorna gjorde sitt inträde. På 60-talet öppnade skolans balettklasser där bland andra Béatrice Järås, Nina Gunke och Anneli Alhanko gick.

Norra Latin kom att bli en mycket modern skola med inslag av social ingenjörskonst. När skolan så småningom började ta emot mindre bemedlade elever som bodde i stadens utkanter ordnade man med skolluncher. Norra Latin hade landets första skolbespisning. Dessutom anställde föräldraföreningen Sveriges första skolkurator på 40-talet. Skolan var också en av de första skolor som startade elevråd.

Sigge Bruce var elev på Norra Latin under 30-talet, och han kom i praktiken inte att lämna skolan förrän en bit in på 80-ta-

let. Han läste sociologi och anställdes under 40-talet som kurator. Mest ihågkommen är han för sina sommarläger ute på Vaddö där han förverkligade vad som kom att kallas "pojkstaden vid Ålands hav". Lägrena organiserades som riktiga samhällen.

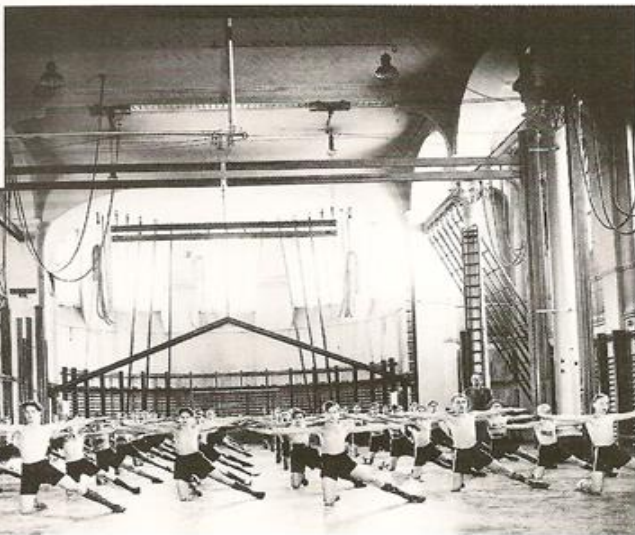
Norra Latin – vilket hörs på namnet – var de klassiska språkens högberg. De som läste naturvetenskapliga ämnen gick på Norra Real. Kampen och konkurrensen mellan dessa skolor var inte att förakta. Så småningom integrerades även reallinjer på Norra Latin.

Gymnastik var ett viktigt ämne på Norra Latin. På skolgården anlade man en isbana vintertid och den väl tilltagna gymnastiksalen blev också Stockholms första tennisbana. Gymnas-

TILL VÄNSTER: Norra Latin var från början en skola bara för pojkar och det dröjde ända tills 1961 innan flickorna släpptes in.

NEDAN: interiörer från olika salar som gymnastiksalen, som vi i dag kallar för Pelarsalen, samt sång- och musiksall respektive teckningssal med sina plåtkaminer som stod i förbindelse med det centrala värmesystemet.

VIKTIGA ÅRTAL

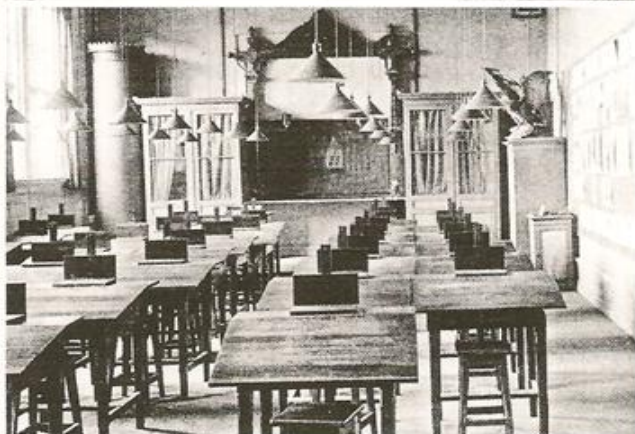
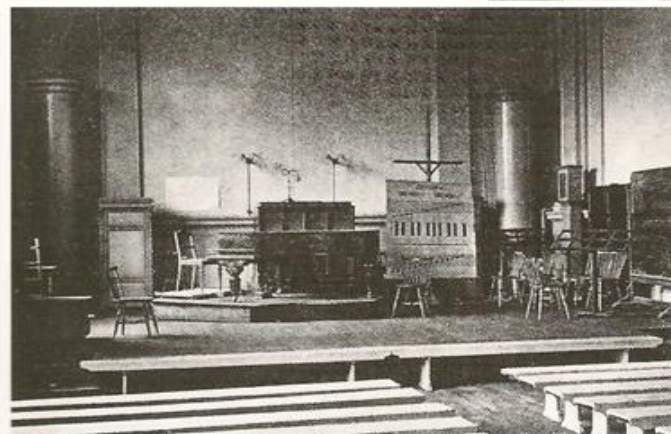
1880 invigdes skolan med kung Oscar II närvarande

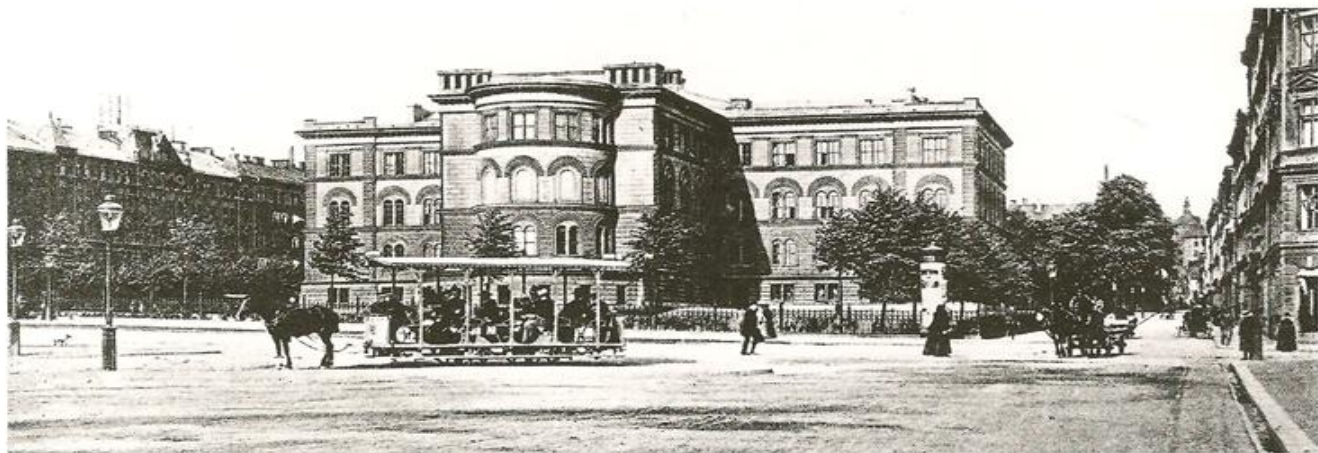
1918 beslut om att öppna skolan även för flickor

1961 de första flickorna började

1984 skolverksamheten flyttar till Tensta

1989 Norra Latin öppnar i sin nuvarande form

Norra Latin som det såg ut 1890, tio år efter invigningen.

tiksalen kallas idag Pelarsalen och är en av Norra Latins största lokaler.

I Aulan finns den ursprungliga trettonstämmiga orgeln kvar. Den har dock renoverats och återinvigdes den 24 augusti 1997.

KONSTEN I NORRA LATIN

Den södra ljusgården på entréplanet domineras av prins Eugens monumentalmålning *Den ljusa natten* från 1899. I Aulans halvcirkelformade utbyggnad hänger samme konstnärs *Sommar* från 1904. På andra våningen i södra ljusgården finns Carl Larssons freskomålning *Skolgossarnas korum* från 1901. På våningen ovanför hänger Bruno Liljefors *Sträckande svanar* från 1900. I motsatt ända av huset, i den norra ljusgården, återfinns Axel Törnemans väggmålning *Engelbrekt vid Arboga riksdag* vilket är en fullskaleskiss till en av muralmålningarna i Riksdagshuset. I Norra Latin finns också bland andra Eugène Jansson, Otto Hesselbom och Hildur Hult representerade. Många av mål-

ningarna är porträtt av våra mest kända arbetardiktare, t ex Ivar Lo Johansson, Harry Martinsson och Eyvind Johnsson. Även moderna konstnärer finns att beskåda i Norra Latin. I samband med den invändiga renoveringen av huset 2004 – 2005 gjordes även matsalarna om och fick nyare verk ur samlingarna. Till exempel så är en av salarna utsmyckad med målningar av Peter Dahl, och i en annan finns burleska porträtt av generaler av italienaren Enrico Baj.

NORRA LATIN BLIR KONFERENSANLÄGGNING

I takt med att city kontoriserades blev elevunderlaget allt magrare. De sista åren var det barn från Tensta som gick på Norra Latin, och 1984 flyttade hela skolverksamheten ut till Tensta. Den 13 januari 1989 öppnade Norra Latin sina portar igen, men nu ombyggd och i ny skepnad: som konferens- kongress- och konserthus.

Många av Sveriges största konstnärer finns representerade i Norra Latin. Den södra ljusgårdens första våning domineras av prins Eugens monumentalmålning *Den ljusa natten*. I Aulans halvcirkelformade utbyggnad finns samme konstnärs *Sommar*. På andra våningen i södra ljusgården finns Carl Larssons freskomålning *Skolgossarnas korum*. På våningen ovanför Bruno Liljefors *Sträckande svanar* från 1900.

